

XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA INVESTITSION RISKLARNI MINIMALLASHTIRISHDA INSTITUTIONAL MUHIT VA HUQUQIY MEXANIZMLARNING ROLI

Hazratqulov Shahboz Boboqul o'gli

Qarshi davlat universiteti

Mustaqil tadqiqotchisi

Email: shahbozhazratqulov@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-5600-6251>

Annotatsiya. Mazkur tezisda xizmat ko'rsatish sohasiga investitsiya jalb qilish jarayonida yuzaga keladigan investitsion risklarni minimallashtirishda institutsional muhit va huquqiy mexanizmlarning o'rni ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda institutsional barqarorlik, normativ-huquqiy bazaning aniqligi va izchilligi, davlat tomonidan investorlarga beriladigan kafolatlar hamda shartnomaviy munosabatlarning investitsion risklarni kamaytirishga ta'siri baholanadi. Shuningdek, huquqiy tartibga solish va institutlarning samarali faoliyati investitsiya muhitining jozibadorligini oshirishda muhim omil sifatida asoslab beriladi. Tezis xulosalari xizmat ko'rsatish sohasida investitsion risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. xizmat ko'rsatish sohasi, investitsion risklar, institutsional muhit, huquqiy mexanizmlar, investitsiya muhiti, davlat kafolatlari, normativ-huquqiy baza, risklarni minimallashtirish, investitsiyalarni boshqarish.

Kirish. Bugungi globallashuv va iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasi sharoitida xizmat ko'rsatish sohasi milliy iqtisodiyotning yetakchi drayverlaridan biriga aylanib bormoqda. Mazkur sohaning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi ortib borishi, bandlikni ta'minlashdagi ahamiyati hamda innovatsion rivojlanishdagi roli investitsiyalarni faol jalb etishni taqozo etadi. Shu bilan birga, xizmat ko'rsatish sohasiga investitsiya kiritish jarayoni yuqori darajadagi noaniqlik va risklar bilan tavsiflanib, ular investorlarda ehtiyotkorlik kayfiyatini kuchaytiradi. Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion risklarning shakllanishi nafaqat bozor kon'yunkturasi va moliyaviy omillar, balki institutsional muhitning sifati hamda huquqiy mexanizmlarning samaradorligi bilan bevosita bog'liqdir. Normativ-huquqiy bazaning barqarorligi, shaffofligi va prognoz qilinuvchanligi, davlat tomonidan beriladigan kafolatlar, shartnomaviy majburiyatlarning himoyalanganligi investitsion risklarni minimallashtirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Aksincha, huquqiy bo'shliqlar va institutsional nomukammallik investitsion muhit

jozibadorligini pasaytiradi. Shu nuqtayi nazardan, xizmat ko'rsatish sohasida investitsion risklarni kamaytirishda institutsional muhit va huquqiy mexanizmlarning rolini chuqur ilmiy tahlil qilish, ularning o'zaro bog'liqligi va ta'sir mexanizmlarini aniqlash dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi. Mazkur tezis aynan ushbu yo'nalishda tadqiqot olib borib, investitsiya muhitini yaxshilash va xizmat ko'rsatish sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan ilmiy xulosalar ishlab chiqishga yo'naltirilgan.

Asosiy qism. Risklarni boshqarish va minimallashtirish usullari ya'ni risklarni minimallashtirish va samarali boshqarish uchun bir nechta usullarni qo'llash zarur. Quyidagi usullar ko'plab investitsiya loyihalarida muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Diversifikatsiya: Investitsiya portfelini turli sohalar va aktivlarga tarqatish orqali risklarni kamaytirish mumkin. Agar bir sohada zarar ko'rilsa, boshqa sohalardagi foyda ushbu zararlarni qoplashga yordam beradi. Zaruriy tahlillar: Investitsiya loyihasining boshlanishidan oldin keng qamrovli bozor tahlili, moliyaviy prognozlar va siyosiy hamda iqtisodiy risklar hisobga olinishi lozim. Bu tahlillar risklarni oldindan ko'rish va tegishli strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi. Riskni taqsimlash: Risklarni faqat bir investor yoki tashkilotga bog'lamaslik uchun, ularni boshqa shaxslar yoki tashkilotlar o'rtasida taqsimlash mumkin. Bunday usulda jamoaviy investitsiya fondlari yoki sheriklik asosidagi loyihalar katta ahamiyatga ega. Moliya sug'urtasi: Ayrim risklar, masalan, tabiiy ofatlar yoki siyosiy beqarorlik kabi xavflar, sug'urta orqali minimallashtirilishi mumkin. Bu usul loyiha investorlariga qo'shimcha xavfsizlikni ta'minlaydi. Moslashuvchanlik va strategik rejalashtirish: Loyihalar doirasida o'zgaruvchan sharoitlarga tez moslasha olish muhim. Loyiha boshqaruvchilari doimiy ravishda o'zgaruvchan sharoitlarni tahlil qilib, zaruriy o'zgarishlarni amalga oshirishi kerak. Risklarni minimallashtirishda moliyaviy muassasalar va davlatning roli. Risklarni boshqarishda faqat investorlar emas, balki davlat va moliyaviy muassasalar ham muhim rol o'ynaydi. Davlat investitsiyalarga oid siyosatlarini ishlab chiqishda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun quyidagi choralarni ko'rishi mumkin. Siyosiy barqarorlik: Investitsiya muhitining barqaror bo'lishi investorlar uchun ishonchni oshiradi. Davlatlar iqtisodiy siyosatni barqarorlashtirish, qonunchilikni takomillashtirish va soliqqa oid siyosatni aniqlik bilan belgilash orqali risklarni kamaytirishlari mumkin. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash: Davlatlar investitsiyalarni rag'batlantirish uchun grantlar, imtiyozli kreditlar yoki soliqlarni kamaytirish kabi moliyaviy yordamlarni taqdim etishi mumkin. Bu, ayniqsa, kichik va o'rta bizneslar uchun katta yordam bo'lishi mumkin. Sug'urta tizimi: Davlat tomonidan taklif etilgan investitsiya sug'urtasi, masalan, tabiiy ofatlar yoki siyosiy beqarorlik sababli yuzaga keladigan risklarni minimallashtiradi. Bu investorlarga ko'proq xavfsizlikni ta'minlash imkoniyatini yaratadi. Investitsiya loyihalarini

moliyalashtirishda risklarni minimallashtirish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki investorlarning ishonchini oshiradi va loyiha muvaffaqiyatiga ta'sir etuvchi xavflarni kamaytiradi. Buning uchun diversifikatsiya, tahlil, moliyaviy qo'llab-quvvatlash va davlat siyosatining samarali ishlashi kabi usullarni qo'llash zarur. Risklarni minimallashtirish bo'yicha qilingan sa'y-harakatlar, ayniqsa, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda va global bozorlarning o'zgaruvchan sharoitlarida yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, risklarni boshqarish har bir investitsiya loyihasining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun ajralmas qismga aylanadi. Investitsion loyihalarni moliyalashtirishda risklarni minimallashtirish masalalari bo'yicha amalga oshiriladigan barcha chora-tadbirlar, har bir investor uchun qimmatli tajriba va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Biroq, har bir usulning o'ziga xos afzalliklari va cheklovlari mavjud. Masalan, diversifikatsiya orqali ko'plab risklar kamaytirilsada, bu usul loyihaning tezkor rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin, chunki bir nechta soha va aktivlarga yo'naltirilgan mablag'lar vaqtinchalik foyda ko'rsatmaydi. Shuningdek, risklarni taqsimlash usuli katta jamoaviy sarmoyani talab qiladi va shu sababli kichik loyihalar uchun ideal bo'lmasligi mumkin. Moliyaviy sug'urta orqali tabiiy ofatlar, siyosiy beqarorlik yoki boshqa kutilmagan holatlar tufayli yuzaga keladigan zararlar kamaytirilishi mumkin. Biroq, bu usulni amalga oshirish uchun yirik sug'urta polislari va yuqori sug'urta to'lovlari talab qilinadi, bu esa kichik loyihalar uchun qimmatga tushishi mumkin. Risklarni boshqarish va minimallashtirishda davlatning roli ham beqiyosdir. Davlatlar o'zlarining iqtisodiy siyosatlarini barqarorlashtirishi, qonunchilikni takomillashtirishi, soliqqa oid imtiyozlar yaratishi va investitsion muhitni qulaylashtirishi orqali investorlarni qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Biroq, ba'zan davlatlar tomonidan joriy etilgan yangi regulyatsiyalar yoki iqtisodiy cheklovlar investorlar uchun kutilmagan xavflarni keltirib chiqarishi mumkin. Bundan tashqari, investitsion loyihalarda yuqori darajadagi moslashuvchanlik va tezkor rejalashtirish jarayonlari juda muhim. Loyihaning sharoitlariga qarab, investorlar o'z strategiyalarini yangilab, xavf-xatarlarni kamaytirish uchun yangi yondashuvlarni qo'llashlari kerak. Yangi texnologiyalar va innovatsion echimlar qo'llanilishi, xususan, texnologik risklarni kamaytirishda samarali bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, yuqori texnologiyalarga asoslangan loyihalarda tezkor yangilanishlar va zamonaviy texnologiyalarga sarmoya kiritish muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, investitsion loyihalarni moliyalashtirishda tavsiya etiladigan boshqa bir usul - bu doimiy monitoring va risklarni qayta baholash. Loyihani amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan yangi xavf-xatarlarni aniqlash va ularni tezda bartaraf etish uchun, loyiha boshqaruvchilari muntazam ravishda uning holatini tahlil qilishlari kerak. Bu orqali, loyihaning har bir bosqichi boshqariladi va noxush holatlarning oldini olish mumkin. Boshqa tomondan,

investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda risklarni minimallashtirish uchun jamoaviy yondashuv ham juda muhimdir. Investorlar o'rtasidagi hamkorlik, axborot almashish va birgalikda xavflarni boshqarish imkoniyatlari ko'proq samarali yechimlarni taqdim etadi. Loyihaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun hamkorlik va birgalikda qaror qabul qilish orqali risklar ko'proq boshqariladi va ko'proq resurslardan foydalangan holda imkoniyatlar yaratish mumkin. Xizmat ko'rsatish sohasiga investitsiya jalb qilish jarayonida investitsion risklar ko'p qirrali bo'lib, ularning shakllanishida institutsional muhit muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Institutsional muhit deganda davlat boshqaruvi sifati, normativ-huquqiy bazaning barqarorligi, mulk huquqlarining himoyalanganligi, sud-huquq tizimining samaradorligi hamda biznes yuritish sharoitlari tushuniladi. Ushbu institutlarning izchil faoliyati investorlarda ishonch muhitini shakllantirib, investitsion risklar darajasini pasaytiradi. Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion risklarning asosiy turlari sifatida huquqiy, institutsional, moliyaviy va operatsion risklarni ajratish mumkin. Ayniqsa, huquqiy risklar-normativ-huquqiy hujjatlarning tez-tez o'zgarishi, huquqni qo'llash amaliyotidagi nomutanosibliklar va shartnomaviy majburiyatlarning to'liq ta'minlanmasligi-investitsiya faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish investitsion risklarni minimallashtirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Davlat tomonidan investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy mexanizmlar, xususan, investorlarga beriladigan kafolatlar, preferensiyalar va imtiyozlar xizmat ko'rsatish sohasida risklarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining kengaytirilishi, sug'urta va kafillik institutlaridan foydalanish investitsiya risklarini taqsimlash va boshqarish imkonini beradi. Bu esa xizmat ko'rsatish sohasida uzoq muddatli investitsiya loyihalarining jozibadorligini oshiradi. Shuningdek, institutsional muhitni yaxshilashda ma'muriy tartib-taomillarni soddalashtirish, ruxsat berish jarayonlarining shaffofligini ta'minlash va raqamli boshqaruv mexanizmlarini joriy etish muhim hisoblanadi. Mazkur chora-tadbirlar investitsion risklarning oldini olish, investitsiya jarayonlarida noaniqliklarni kamaytirish hamda xizmat ko'rsatish sohasida barqaror investitsiya muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xizmat ko'rsatish sohasiga investitsiya jalb qilish jarayonida investitsion risklarni minimallashtirish institutsional muhitning sifati va huquqiy mexanizmlarning samaradorligi bilan bevosita bog'liq ekanligi mazkur tadqiqotda ilmiy asosda tasdiqlandi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, normativ-huquqiy bazaning barqarorligi va prognoz qilinuvchanligi, mulk huquqlarining ishonchli himoyasi hamda shartnomaviy majburiyatlarning ta'minlanganligi investorlar uchun qulay va barqaror investitsiya muhitini shakllantiradi. Shuningdek, davlat tomonidan investitsiya faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi huquqiy mexanizmlar, jumladan, investitsion kafolatlar, imtiyozlar va

davlat-xususiy sheriklik vositalari xizmat ko'rsatish sohasida risklarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Institutsional muhitni takomillashtirish orqali investitsion risklarni oldindan aniqlash va boshqarish imkoniyatlari kengayib, investitsiya jarayonlaridagi noaniqlik darajasi sezilarli darajada pasayadi. Shuningdek, davlatlar va moliyaviy muassasalar ham risklarni minimallashtirishda muhim rol o'ynaydi. Siyosiy barqarorlik, qonunchilikni takomillashtirish, iqtisodiy rag'batlar va sug'urta tizimi orqali davlatlar investitsiya muhitini yaxshilashga yordam beradi. Investitsiya loyihalarida muvaffaqiyatga erishish uchun risklarni boshqarishda samarali yondashuvlar va doimiy monitoring talab etiladi. Loyihaning o'zgaruvchan sharoitlarga tez moslashuvchanligi, yangi texnologiyalarni joriy etish va jamoaviy hamkorlik risklarni kamaytirishning muhim omillari hisoblanadi. Shu bilan birga, yirik loyihalarda risklarni minimallashtirishda investorlar o'rtasidagi hamkorlik va tajriba almashish ko'proq ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin. Natijada, xizmat ko'rsatish sohasida institutsional va huquqiy mexanizmlarni izchil rivojlantirish investitsiyalar hajmini oshirish, investitsiya muhitining jozibadorligini kuchaytirish hamda sohaning barqaror va innovatsion rivojlanishini ta'minlashning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi. Olingan ilmiy xulosalar investitsion risklarni boshqarish tizimini takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Tashqi savdoni tartibga solish to'g'risidagi qonun (2015).
2. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar to'g'risida"gi qonun (2020).
3. O'zbekiston Respublikasining "Davlat qo'llab-quvvatlashida eksportni rivojlantirish to'g'risida"gi qonun (2019).
4. O'zbekiston Respublikasining "Savdo va xizmatlar sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirish to'g'risida"gi qaror (2018).
5. O'zbekiston Respublikasining "Yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport qilishni rivojlantirish to'g'risida"gi qaror (2020).
6. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. — Boston: Pearson Education, 2018.
7. Xolmirzayev B., Karimov A. Xizmat ko'rsatish sohasida investitsiya muhiti va risklarni boshqarish masalalari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali. — 2021. — №4.
8. Abdullayev O. Investitsion risklarni boshqarishning institutsional mexanizmlari // Moliyaviy tahlil va prognozlash. — Toshkent, 2022.